

mnfwmZvi gva`tg ep`xi inm`

1960 mrtji tMovi w`tk avZv Av`iq bvtg nj`vtEi GK e`w³ Zivvi VW`tZ GK ev`evBtej tPrivPijvb Kwivq i`gmbqv eWf³ μm&ceR KugDnbó MwW³ i cvk KvUvBqv tMtj b| wZub GKwU tnvUtj DmTj b Ges c0`Dv KwitZ Avic Kwitj b thb mwóKZP ZivvtK Dchj³ Lióxq `tj i KvQ j Bqv hvb, hrviv GB evBtei wj i Dchj³ e`envi KwitZ cwi te| H mbvtni QjU i w`tb Av`iq tnvUtj i tKivbx KvQ tMtj b Ges wRAvni Kwitj b tKv`vq Pr`P³ cvl qv hvBte? tKivbx Zivvi w`tk ZvKvBqv evj j, 0Avicb Rvbb, Avgv`i t`tk H`j Lp tekx cvl qv hvq bv| Zivv Qrov Avicb fvlvl epStZ cwi teb bv|0

0Avicb wK Rvbb?0 Av`iq DEti evj tj b, 0LióxqvMY GKwU wKfRubb fvlvq K_v etj |0 0A`vt Dnv Avevi tKgb?0 0A`wMtc fvlv|0 tKivbx KLbl Bnv i`tb bVB, wKs`Av`iq ZivvtK GB Avkjm evYx w`tj b, 0Bnv cv`exi gta` mefPtg my`i fvlv|0 Av`iq KtqKwU Pr`P³ `tj i Ae`vb RmbtZ cwi j Ges tKvb tKvb c0Zovtbi tclm`WE Ges tm`tUvixi i mt`2 mfv Kwivvi e`e`v Kwivq tclm`j | `fM`ekZt Av`iq Ges Avgv`sz tj vKt`i gta` tek KtqKwU BDti vcxq fvlv Rvbn wKtj l mKtj B evj tZ cvti Ggb mavi Y fvlv Zivvt`i Rvbn wj bv| mZivs tmLvtb GtK Afb`i c0Z Amvq `wó ubex Kwivq i wj | Av`iq wec³4bK AfbK gvBj c_ AvwZug KwivvtQb Zivvi tevSv j Bqv, wKs` tKvb Dcvq bVB hrvitZ evj hvq Bnviv cKZ Lióxq avZv fM`A`ev mi Kvix msev`vZv|

tKl chS- Av`iq tUetji Dci i w`fZ i`gubxq evBtej Awdm Kt`f t`mLtj b| Av`iq Zivvi c`KtU nvZ w`qv GKwU WvP&evBtej evni Kwitj b| wZub 1Kwi šiq 16t20 Luj tj b Ges evBtej wU tgwv qv awtj b, evBtej i bvtgi c0Z Bw`Z Kwitj, Dnivv wPvtZ cwi j | ZLbB Zivvt`i gLgEj D³4j nBj | Zivvi vZovZimo i`gubxq evBtej nBtZ GKB Aa`vq l c` Luj qv cwoj : 0avZMY mKtj tZvgw`Mtk

gl`jev` KwitZtQb| tZigiv cweI P`tb ci`ui gl`jev` Ki|0

tjvKwU Av`itqi c0Z `šZ nwm w`j | Zivvt`i gta` Zivvi evBtej Luj qv wntZvct`k 25t25 c` | Av`iq GKB Aa`vq l c` Luj q cwoj : 0wccvniZ`c0Yi c`f` thgb kvZj Rj, `t`k nBtZ c0B gl`j msev` Z`fc|0 GB tjtKiv Ax³ NEv AvtjvPbv l wKfjm eEb Kwivq KvUvBj - iay mwóKZP evK`i Dci K_v evvej Kwij | GB mnfwmZv cvBqv Zivvi v Ggb Ljx nBj th, Zivvi v Zivvt`i KwóMZ evav AwZug Kwij Ges Avbt` nwm`Z nwm`Z Zivvt`i tPvtL Rj Avm j | Av`iq epStj b th, wZub Zivvi avZMYtK LjRqv cvBqvQb| Av`iq hLb Zivvi evBtej i tevSv t`LvBj, i`gubxqMY wKsKZ`wep nBj Ges evivi ZivvtK awvq Avj`2b Kwij | H w`b mU`vKvtj tnvUtj, tKivbnU Avm qv Kwj, 0t`L, Avng Avfavb Luj qv 0AvMtc0 kã LjRqvQ| H bvtg tKvb fvlv bvB| iay M0K& fvlvq AvtQ hrviv A_`0t`c0|0 Av`iq DEi w`tj b, 0n`v, lUvBZ|0 Avng mvi v`eKvtj H fvlvtZB K_v evj tZwQj v|0

Avicb wK H my`i fvlvU Amie[®]vi KwivvtQb? GB mnwqKv Avicb RmbtZ cwi teb tKgb Kwivq mwóKZP Avgv`i mKjtK Zivvi tclgi enr etE AvbtZ cvti b|

1| **gEjx mnfwmZvi Dti tk m0 :**

hxi gEjx c0Z0v KwivvtQb thb gvbtli tgšij K Pnn`v wj wK`f v Ges fiYtcvlY w`tZ cviv hvq| Avgv`i mKtj i Pnn`v i wnvvtQ| gEjx evj tZ ZivvB ešvq| gEjx Ggb GKwU RvqMv thLvtb Avgiv GKRb Ab`Rbtk mnfwmZv w`B l mvinw` Kwij | kv`;cKvK AvtQ GKwU c0Yeš`c0i wZK gEjxi wcl q hrvv bwiK mKj bivvixK GKwU Avb`gq mnfwmZvq AvnYv Kwivq meRw³gvb mwóKZP chS`Z e`cZ KwivvtQ| 0Avgiv hrvv t`mLqvwQ l i`ubqvwQ, Zivvi msev` tZigw`Mtk l w`tZwQ, thb Avgv`i mwnZ tZvgv`i l mnfwmZv nq| Avi

Avgvṯ`i th mnfwMZv, Zvrv wczvi Ges Zurvi cĵ
hxi Lġtói mnrZ| Avgvṯ`i Avb` thb m=úY^onq,
GB Rb` G mKj wĵ mlġZwQ|Ó 1thvnb 1t3, 4 c`|

hxi ms`útk^oAwmqv Ges ci`úi ū`tq
m=úKġ^o m=úCġvq m=úY^oġfc Avb` DcġfwM Kġi|
Zvrviv mKġj B GKB fvlvq K_v etj - tcġgi fvlv/
LġóxqvBMY we`ZZ cwi evġi i m`m`nq| Zvrviv Lġtói
GġK Aġb`i fvlv I tevb evġ qv weġewPZ nq, thġnZi
Zvrviv mgRvZxq AvZġi AwKvix| weġġm hZB
cġwvi Z, ZZB LġóxqvB`i eŪb KivbZi nq|

hxi tcġi Zġi`i ōriv th mKj gĒjx`wcz
nBqvġQ, tmB mKj gĒjxi mFMY mg weġġm,
mġoKZġ^o tcġgi ōriv, Zvrvġi`i tmev Kwi evi B`Qv
Ges cĵ_{exi} KvġQ Zurvi AbġMġ eĒb Kwi evi B`Qv
ōriv Ave_x| Zvrvġi`i GB mnfwMZvi eŪb Ab`Zg
Kvi Y hōriv GB kw^onxb Ges wġh^oZZ msL`vj Nj`j
cĵ_{ext} Kġ ĒfĒ Kwi qvġQ|

2/ th gĒjx Lġó`rcb Kwi qvġQb t

hxi i wK tKvb gĒjx AvġQ A_{ev} a^oġq
cġZōvġbi hveZxq wPš₊ wK`i ay gvbġli Awie^ovi?
hxi i DEġi wġæifc: ō...Avi GB cv_{ġi} Dcġi Awġ
Avcb gĒjx M_w_e, Avi cvZvġj i cġōvi mKj Zvrviv
weġġ^o cġj nBġe bvŌ (g_w 16t18 c`)| hxi B
tbv₂i cv_i, Ges Zurvi gĒjxi tKvġYi cv_i| tKvb&
`j wfwĒi GKwU Ask i Pbv Kwi qvġQ? ōġZvġw^o MġK
tcġi Z I fveew^o MġYi wfwĒgġj i Dcġi M_w_{qv} tZvj v
nBqvġQ; Zvrviv cġvb tKvY` cŌZi` ġs Lġó hxi Ō
(Bwġlxq 2t20 c`)|

hLb mġvġPvi cġwvi Z nBj, ZLb mġoKZġ^owK
m=úb^oKwi ġj b? ōAvi hvriv cwi TivY cvBġZwQj cġfj
w`b w`b Zvrvw^o MġK Zvrvġi`i mnrZ mshy^o Kwi ġZb/
(tcġi Z 2t47 c`)| hxi hLb gĒjx`rcb Kwi ġj b
wZvb cġZÁv Kwi ġj b th, ōcvZvġj i cġxvi mKj
Zvrviv weġġ^o cġj nBġe bvŌ (g_w 16t18 c`)|
Lġóxq gĒjx Z_{wc} AwPġj Z_w Kġe| tivġxq kvmK
nBġZ KġgDwó GKbvqK ch^oSZ gĒjx Pġg kġ^o
wQj, wKš` knx`ġi i ġ^o gĒjx`i ayew^oz Kwi qvġQ|
hLb GKRb LġóxqvBġK Lġ_ġġZ ewaqv tcvovb nBqvġQ
A_{ev} wmsnġi`i KvġQ wġġ^oc Kwi qvġQ, Zvrviv`vb
`Lj Kwi evi Rb` KġqKRb AvMvBqv AwmqvġQ| bw`-
KMY h_wmv^o tPov Kwi qvġQ Lġóxq gĒjxġK h_w^o
ZġK^o ōriv weġġ Kwi evi Rb`| wKš` Lġóxq mZ` GB
`eÁvbK Ges RvMwZKZvi hġMI Avi I` ūó Kwi qv
cġZthwMZv Kwi qvġQ|

ġivġxq mġvġR` mi Kvi x agġ^ofc MġY Kwi evi
ci ciB gĒjx metPġq wei wU P`vġġġi m=ú_wb nq/
gĒjx ew_x cvBġZ j wMj| wKš` tkI ch^oš-āó nBj|
AŪKvi gġ hġM gĒjxġK Ava`wZġK gZ ġtb nBj|
wKš` mġoKZġ^o me mgq GKwU weġġI mvrnx I weġġ-
weġġmġ`i i ġ^ov Kwi qvġQb, hvriv wovv^o I Zvovvi
mgq Agveġvi i wġġZ ZvrvMġYi b`vq Rġj qvġQ|

ġcġj gĒjxi mġ₂ Lġtói m=úKġ^o ġi cġZ
GKRb`vġxi tKvġj, AvkġcŌ m=úKġ^o Zj bv
Kwi qvġQb| Bwġlxq 5t23-25 c`| gĒjx GKwU
cwi evi, m`m`MY cġZġK cġZġKi mġ₂ m=úK^o
Mwovq gġġj i Rb` KvR Kġi (Bwġlxq 2t19 c`)|
ġcġj gĒjxġK t`ġni mġ₂ Zj bv Kwi qvġQb, hvriv g`-
K wZvb (Kj mxq 1t18 c`)| Avgiv hLb evBvBwRZ
nB, Avgiv hxi ġZ Avgvṯ`i weġġm`ġKvi Kwi Ges
ō`ġni ō- gĒjxi m`m`nB| ōmKġj B GK t`n nBevi
Rb` GKB AvZġġZ evBvBwRZ nBqvŌŌ (1Kwi šxq
12t13 c`)| cġKwKZ evK` LġóġK cġi wġ Z Ges
gĒjx_w ġj i ġġa` wePi Yi Z Ges gĒjx_w ġj i wZvb hZ_e
tbb₂ Zvrviv` LvBġZġQ (cġKwKZ 1t20; 12t13 c`)|

Lġó KLbI Zvrviv ġj vKw MġK Z`wM Kġib bvB
Ges KLbI Kwi ġeb bv|

3/ Dġġk` weġġó GKwU gĒjx`:

MxRġq thwM t`lqv LġóxqvB`i cġvb weġġq|
Avgvṯ`i weġġmġK Rieš-Ges evoš-iwġġZ nBġj
Avgw^o MġK Abġ`i mvrivġi`i cġqvRb nq|
gĒjx wZb cġvġi`i`i`Zc^oY^o fġgKv cġj b
Kġi:

(1) gĒjx mZ` i ġ^ov Kġi| mġZ`i`-cġI`p
wfwĒi^ofc (1Zxġw_q 3t15) gĒjx
cĵ_{exi} KvġQ mġoKZġ^o mZ`ġK Zġj qv
aġi Ges i ġ^ov Kġi| kvġ`j cġqvRbxq
mġZ`i` cġZ Avgvṯ`i`i` wġ wġZ nBġj
weġġmġ`i` m=ú_w Z Ávġbi cġqvRb
nq|

(2) mġoKZġ^o AbġMġ cġcġ`i Rb` wK
Kwi ġZ cġġi gĒjx Zvrviv D`vni Y|
weġġmġ`i` Rieġb Lġó th cwi eZ^o
mvab Kwi qvġQb Zvrviv mġoKZġ^oK
cġksmvaYvb`vb Kġi wġvb Avgw^o MġK
ŌAvġ^o tR`wZi ġġa` AvvYvb
Kwi qvġQbŌ (1wZi 2t9 c`)|

6/ **gĒj xi gġa" KK b'ih'?**

AġbġKB eġj b th, gĒj x Amr tjvġK cwi cY⁹
tnbwi l qvW⁹exPri hrvv ewj qvġQ Zvrv mZ": 9gĒj x
gnr tjvġġi c9k9, M'vjvix bq, KKŠ' Amr
tjvġġi KK⁹vi ġj |9 thġnZz Avgiv tKDB mr bB,
gĒj x l tKvb w b mr nBte bv | tKvb GKwU `9vġŠġ
9viv hxi Avgw MġK `šj Y KivBqv th, tMġgi mġ½
k'vgvNvm l Rġbġ (gv 13t24-30 c`)| bZb w bġġgi
tcġġi cġ, wj cwoġj Rvrv hvq th, `c9i wZK
gĒj xZ bvbv RvUj mġm'v wQj | AvRI gĒj xi gġa"
fqvġK fqvġK 9vġŠZ i wqġġQ | KKŠ' ġġb i vġġeb
tKvb t'v l hġ⁹ w ekġm⁹ ġj gĒj xi tKivġi c9vb c9-
iġK A_9r `9s Lġ9 hxi ġK w eb9 KwiġZ A_ev e'NvZ
mġ9 KwiġZ cġġi bv | mġZivs Amr gĒj xi Avgw MġK
Aek'B cġg `w9 Avgvġ' i ġvYKZ9 Dcġi i vġġZ
nBte, w hvb Avgw MġK m'v mrvvġh" Kġi b | kZ t'v l
_wKġj l gĒj x Zvrv | mġZivs hxi i c9Z `w9 i vLġj |
9Lġ9 l gĒj xK tc9 Kwiġj b, Avi Zvrv
w b9ġE AvcbvġK c9vb Kwiġj b; thb wZvb Rj 9vb 9viv
evġK" ZvrvġK i wP Kwi qv cweġ Kġi b, thb Zvrv
Kj ¼ ev mġ¼vP ev GB cġKvi Avi tKvb wKQybv _vġK,
eis tm thb cweġ l Avb>`bix nq | 9 Bvclxq 5t27
c` | hxi i w bKU gĒj x Ggb , i "ZcY⁹th, hLb wZvb
gwiġj b ZLb wZvb e'w⁹MZ fivte c9Z'ġKi Rb" Ges
mġM9 gĒj xi Rb" AvcbvġK c9vb Kwiġj b | KivRB
gĒj xi m`m`c` Avcbvi Rb" , i "ZcY⁹ Avcbv Lġ9i
t`tni GKRB m`m`?

Mwqv DġV, i'ay tKvb `ecwK tbZv ev GKwU epr
c9Z9vbġK wNvi qv bq |

GB mKj mrvvġKvi ga" nBġZ Avme⁹vi Kiv
Pjy i vLġj, evBġeġj i mZ" nBġZ Avġjv hZB jvġ
Kwiġeb tmB AvġjvġZ Pjġ, wZvb Zvrv g½j wPŠ-
AvcbvġK RvrvBġeb | GKRB μg-eiw⁹9z Lġ9qv
Ggb GK e'w⁹ w hvb mZ" MġY Kwi evi Rb" Zvrv gb
l ũ`q Lġj qv t`b ZLbB mġ9KZ⁹ Zvrv evġK"
Zvrv cġKvK NvUq |

7/ **gĒj x LpRqv evni Kġi :**

GB cġw exġZ hxi i KqU mZ" w ekġm w e`gvb?
9ġ`n GK, Ges AvZ⁹ GK...cġfj GK, w ekġm GK,
evwB`š GK | 9 Bvclxq 4t4, 5 c` | thġnZz Lġ9i
GKwUB w ekġm AvġQ, Avgiv wK cġKvġi Rvbe th,
BvrvB tmB w ekġm? hxi Avgw MġK Dcvq w qvġQb:
9hv tKn Zvrv B"Qv cvj b KwiġZ B"Qv Kġi, tm GB
Dcġ'ġki w elġq RvrbġZ cwiġe, Bvrv Ckġi nBġZ
nBqvġQ, bv Awg Avcbv nBġZ ewj 9 (thvrb 7t17
c`)|

Avgiv hLb Ckġi i B"Qv cvj b KwiġZ
A½xKvive⁹ nB, ZLb wZvb Avgw MġK t'wġZ
mrvvġh" Kwiġeb Bvrv wK Ckġi nBġZ nBqvġQ, bv i'ay
ġvġġi ci=9i wMZ | GKwU gĒj x cix⁹ Kwi evi
mġe⁹ġ cšv nBj, Zvrv mġ9KÉ⁹ evġK" i c9Z k⁹v
l Avb⁹MZ | mġZ"Kvġi mrvv⁹MZv evBġeġj ġK wNvi qv

Awe®vi **DĒi cĪ-20**
mnfWmZvi gva"tg epixi inm"

ue: `ª Awe®vi mnwqKv-20 DĒigi#c cV Ki"b Ges
 cĳkēij h_vh_fite cĳY Kwi qv w̄bæwYZ wKivbq
 cVwBqv w`Db :

ŪAwe®vi Ū,
tcvō e- -80,
i gbr, XivKv-1000|

w̄bæi Div³_wj mZ" nBtj, evg cĳkēkēb" ~v̄tb 'x'
 w̄Pý w`Db :

1/ kv̄t̄; Duj w̄Z th ^ecwēK ^cŵi w̄ZK gĒj xi
 tjvKw̄M̄K mnfWmZvi i 9jv Kwi tZ AvnYvb
 Kwi qv̄Qb-

..... GtK Atb"i m̄t̄½| cĳj m̄t̄½|
 dĳkx̄t̄ i m̄t̄½|

2/ Liōiq gĒj x ~w̄cZ Kwi qv̄Qb-

..... Liō, tmB cŪt̄| thvnb
 evBvBw̄RK| t̄cŵi Z w̄cZi |

evBtej gĒj x̄K Zj bv Kwi qv̄Qb-

..... ~ŵgx-~xi ḡt̄a" m=útk̄P m̄w̄Z|
 GKw̄U cwi ev̄t̄i i m̄w̄Z| GKw̄U
 Rieš- t̄t̄ni m̄w̄Z| ~M̄
 `x̄ce t̄9j i m̄w̄Z|

3/ Liō gĒj x ~vcb Kwi qv̄Qb-

..... GtK Atb"i mg_Ū Avgv̄t̄ i w̄ekj m̄t̄K
 Rieš-Ges epix̄z̄i v̄t̄L |

..... cŵ_exi m=ŷL m̄w̄KZŷ mZ" i 9jv
 Kiv|

..... cĳc̄t̄ i cŵZ m̄w̄KZŷ AbM̄h w̄K
 mvab Kwi tZ cĳt̄i Zv̄vri Av`k̄
 w̄nm̄t̄e|

..... mgM̄ cŵ_ex̄t̄Z cŵri Kwi evi Rb"
 mf̄w̄ M̄t̄K k̄w̄³ m̄Āvi Kwi tZ|

4-6/ m̄w̄KZŷ w̄b̄Ū Kiv̄t̄gv w`qv gĒj x Mv̄b
 Kwi qv̄Qb-

..... t̄hb mf̄MY GtK Ab"t̄K t̄PZbv w̄ tZ
 cĳt̄i |

..... t̄hb cŵ_Ū, evBtej cV I M̄t̄bi
 gva"tg mf̄MY GKZvex_v̄t̄K|

..... t̄hb gĒj x Lw̄U ep̄j qv M̄w̄YZ nq|

..... Kvi Y w̄Zv̄b gĒj x̄t̄K M̄f̄xi fite t̄cŵ
 Kt̄ib|

7/ hxi cŵZōv Kwi qv̄Qb-

..... w̄w̄f̄bæ i Kt̄gi mZ" w̄ekj m̄|
 t̄Kej GKw̄U mZ" w̄ekj m̄|

mZ" gĒj x L̄w̄Rqv ew̄ni Kwi tZ hxi th Dcĳq
 w`qv̄Qb-

..... Zv̄v m̄w̄KZŷ B"Qv cĳj b Kiv|

..... Zv̄v Avgv̄t̄ i w̄cZiqv Zvi aḡcĳj b
 Kiv|

e"̄w̄³MZ cĳkē Av̄c̄wb Ab"v̄b" Liōiqv̄b̄t̄ i m̄t̄½
 Av̄cbvi w̄ekj m̄ mnfWm Kwi qv th Av̄b̄` j v̄f
 Kiv hvq, Zv̄v w̄K Ab̄jfe Kwi tZ t̄Qb?

[j 9jYiq- mnwqKv-25, GB cŵkē DĒi w`te:
 w̄K Kwi qv] Aw̄g m̄w̄KZŷ M̄w̄Z mZ" gĒj x
 L̄w̄Rqv cĳBe?